

Voltooid verleden tijd?

Zuid-Limburg kent een grote hoeveelheid aan kleine dorpjes en gehuchten met wel klinkende namen als Etenaken, Griezgrubben, Winthagen, Swier, Weustenrade, Retersbeek en Wahlwiller. Voor sommige woonkernen zoals Cartils, Beks, Barrier en Beertsenhoven is de aanduiding gehucht eigenlijk nog iets te veel van het goede. Dit zijn woonkernen niet groter dan een paar huizen of één landhuis met een bijbehorende hoeve.

Een groot deel van deze gehuchten en dorpen is in de loop der tijd opgeslokt door uitdijning van dorpen en steden. Toch zijn deze oude woonkernen nog vaak fysiek herkenbaar: de bebouwing rond zo'n kern af, of zit er een apart patroon in het wegennet. Maar oude dorpen en woonkernen zijn vooral herkenbaar in de benaming. Huidige buurten en wijken als Meezenbroek, Welten, Treebeek, Heerlerbaan, Mariarade en Kunrade waren nog niet zo heel lang geleden op zich zelf staande woonkernen met in sommige gevallen een geheel eigen dorpskarakter.

De namen van deze wijken, dorpen en gehuchten hebben vaak een oorsprong in een ver verleden. In sommige gevallen kan de

plaatsnaam iets vertellen over een vroegere functie van het dorp. Zo is de naam van het gehucht Barrier, dat tussen Voerendaal en Klimmen ligt, afkomstig van een tolhuis dat hier ooit lag. Het tolhuis had een slagboom of hekje, ookwel een barrier geheten.

Maar nog vaker komt het voor dat de plaatsnaam iets onthult over de periode of omstandigheden waarin een nederzetting is ontstaan. Zo zijn plaatsnamen die eindigen op -rode, -rade en -rath in oorsprong nederzettingen aan de rand of in een bebost gebied. Om dat gebied bewoonbaar te maken werd het bos geroid en het land geploegd. Geroid bouwland werd rode of rade genoemd. Voor het woord rade, rath of rode werd de aanduiding van het stuk land dat werd ontgonnen geplaatst zoals in Heyenrath, dat dus ontginning van een stuk heide betekent. Soms werd ook de eigenaar van de ontginning in de plaatsnaam opgenomen zoals in Wijnandsrade. Door middel van archiefonderzoek is inderdaad vastgesteld dat Wijnandsrade verwijst naar Winant van de Bongard, heer van het gelijknamige dorp in de 14e eeuw.

Plaatsnamen die eindigen op -broek zoals Lotbroek, Hoensbroek, Meezenbroek en Bulkemsbroek wijzen op een nederzetting in of aan de rand van een moerasachtig gebied. Het woord -aken in plaatsnamen als Etenaken, Beutenaken, Pesaken en Slenaken is een zeer oud Gallo-Romeins woord dat 'toebehorend aan' betekent. Deze plaatsnamen dateren dan ook uit die Germaanse of Romeinse periode. Zo komt Slenaken waarschijnlijk voort uit die Slediniacas dat nederzetting toebehorend aan Slado betekent. Slado is een Germaanse voornaam.

Maar er zijn meer plaatsnamen die bewijzen dat de eerste bewoning teruggaat tot de Romeinse tijd.

Zo is het woord Wiler in de namen Wahlwiler, Nijswiler en Wijlre romaans van oorsprong en betekent het 'tot een villa' of 'boerderij behorend'. Sempelveld is afgeleid van Simploviacum dat 'huis van Simplovius' betekent. Simplovius was waarschijnlijk één van de eerste romaanse inwoners van dit dorp. Schimmert is een samenvoegsel van schin dat 'waterig' betekent en het Romaanse mortarius dat 'modderpoel' betekent, Schimmert is dus letterlijk vertaald 'waterige modderpoel'. En Swier, het gehucht gelegen tussen Klimmen en Wijnandsrade, komt waarschijnlijk van het Romaanse woord carrucarium dat 'nederzetting bij land dat beploegd wordt' betekent.

Veel plaatsnamen hebben betrekking op de natuurlijke omgeving. Zo staat Welten, dat een samenvoegsel is van 'Walt' en 'hem' voor 'nederzetting bij het bos'. In Huls, dat gelegen is in Sempelveld, moet ooit hulst gestaan hebben en in Ten Esschen moeten ooit enkele essenbomen gestaan hebben. Bochooltz is een onmiskenbare benaming voor beukenhout of beukenhout

Aan veel Limburgse plaatsnamen zijn ook eeuwenoude sagen en legendes verbonden. Deze volksverhalen bevatten wellicht minder historische waarheden maar zijn daarom niet minder interessant. Het is een hele andere vorm van plaatsnaamuitleg waar we een volgende keer uitgebreid bij zullen stilstaan.

MEER INFORMATIE

Het Stadsarchief Heerlen, sinds 1924 gemeentearchief van Heerlen, is met ingang van april 2006 Rijckheyt geworden. Zij is het gemeentearchief voor Brunssum, Heerlen, Nuth, Sempelveld, Voerendaal en Gulpen-Wittem. De studiezaal van Rijckheyt is geopend van dinsdag tot en met vrijdag van 10.00 tot 17.00 uur en op zaterdag van 12.00 tot 16.00 uur. In de maanden juli en augustus zijn wij op zaterdag gesloten. Kijkt u eens op www.rijckheyt.nl voor meer informatie.

Rijckheyt
centrum voor
regionale geschiedenis